

ŽIVOT SE MORAO NASTAVITI

Rodena je 1922. godine u Sarajevu.

U Holokaustu je izgubila oca, majku i brata. U partizanskim jedinicama završila je sanitetski kurs i radila na zbrinjavanju ranjenih i obolelih. Po završetku rata upisala je Medicinski fakultet u Beogradu i postala lekar.

Iz braka sa dr Rudijem Debijađijem, akademikom, ima kćerku Vesnu.

Umrkla je septembra 2005. godine u Beogradu.

Moj tata je završio krojački zanat i imao je radnju sa mešovitom robom. Bio je u austrougarskoj vojsci, pa je po završetku Prvog svet-skog rata dobio penziju. Mama je završila građansku školu u Višegradu. Bila je domaćica i povremeno pomagala tati u radnji.

Do Abdićeve ulice, u kojoj smo živeli, stizalo se uzbrdo od Mejtaša i male sinagoge. Duž cele uzbrdice, ulicom, naročito sa desne strane, nizale su se prizemne kuće u kojima su stanovale jevrejske sefardske porodice. Bilo je vrlo mnogo siromašnih, mada je uvek pristizala pomoć u namirnicama i novcu, koju je Jevrejska opština prikupljala. Iz tih dvorišta odzvanjao je glasan govor na španskom dijalektu, a i pesme bez kojih se nije mogao zamisliti život temperamentnih i veselih Jevreja.

...

Od ulaznih vrata prema našoj kući, dvorište je jednim delom bilo pokriveno. Tu su bila dva reda šupa, prekrivenih crvenim crepovima. U bašti su cvetale ruže i perunike. Od latica crvenih ruža mama je pripremala slatko, izrazitog mirisa i oporog ukusa. Slatko smo koristili i kao lek, kada smo imali povišenu temperaturu. Od voća, najviše je bilo razdelija, sa plodovima crvene boje koji su imali obilni sadržaj od kojeg su se lepili prsti. Sasvim na kraju, u desnom uglu, bila je mala „pušnica“, u kojoj se sušilo meso od gusaka, posebno hranjenih i „šopanih“. Meso smo dobijali od naših tetka Klare i ujke Natana, koji su živeli u Brčkom i tamo imali farmu gusaka.

...

Naši roditelji, a naročito mama, negovali su srdačne komšijske odnose. Prvo se razgovaralo do oko podneva, a onda su naše mame jedne drugima predavale preko „plota“ tanjire sa upravo napravljenim kolačima, knedle sa šljivama, palačinke, kriške slatkog hleba sa nadevom od čokolade i džema.

...

Mi deca smo se igrali po baštama, sakrivajući se između drveća. Popodne smo izlazili na ulice i sokake, gde smo igrali žmurke i trčali... Sedeli smo na pragovima ulaznih vrata naših kuća. Mame i starije sestre su nas dozivale da dođemo po užinu. Bilo je divno gledati kako devojčice i dečaci drže u rukama velike komade hleba namazane pekmezom od šljiva. Ulazili smo u bilo koje dvorište da operemo usta i umazane prste, jer je skoro svako dvorište imalo česmu iz koje je isticao široki mlaz bistre vode.

...

U zimskim jutrima, kada je sve bilo prekriveno snegom, prolazio je skoro uvek u isto vreme „salebdžija“, obučen u lepo sukнено odelo, omotan šalovima raznih boja. Na leđima je nosio manji metalni sanduk u kojem se nalazio napitak, gust, smeđe boje, prijatnog mirisa. Iz daljine se čuo glas: „Salep vruć!“ Mi deca smo iskakali iz kreveta i uzimali već pripremljene lončice. Ubrzanim koracima smo silazili niz stepenice i trčali prema ulaznim vratima. Uvek smo u tim trenucima slušali mamin glas: „Ogrnite to, prehladićete se.“ Još uvek mi je u sećanju, iz obližnje kuće levo, bat nanula dok je neko žurio niz drvene stepenice. Sve se brzo završavalo, pa smo ponovo bili u našim toplim belim posteljama i polako ispijali salep.

...

Moja sestra Sarina završila je višu građansku školu. Imala je smisao za uživanje u lepom. Slikala je na platnu i svili, masnim i uljanim bojama. Tata je bio vrlo srećan kada je njegova kćerka izradila za našu malu sinagogu, na Mejtašu, prekrivač za sto.

Moj brat Puba završio je srednju trgovačku školu.

...

...Preselili smo se iz Abdićeve u Nemanjinu ulicu. To mesto je bilo nešto dalje od centra, ka periferiji. Naš život, lični i porodični, dobijao je drugačije sadržaje. Završili smo četiri razreda osnovne škole. U nižim razredima gimnazije, poznavanje prirode predavao je profesor Gligić koji je kroz slobodne razgovore govorio sa nama o životu i smrti. To je bio početak mog interesovanja i konačnog opredeljenja za medicinu.

...

Još kao deca rado smo odlazili u prostorije Hašomer hacaira. Tako smo odrastali uz pesmu i igru, razgovore i učenje. Moja menahelet je bila Blimka Švarc, ozbiljna devojka koja je mnogo čitala i prenosila na nas svoja znanja. Zavoleli smo naše zajedničke šetnje, izlete, a zimi i skijanje. Sastanak skijaša bio je preko puta Većnice i javnog kupatila. Odlazili smo pešice na Trebević, a silazili na skijama sve do parka.

...

Voleli smo da čitamo knjige. Posete biblioteci bile su redovne. Odlazile smo u grupi do Marijin-dvora, pa onda desno do velike biblioteke.

Gledale smo svaki film u kojem je glumila Širli Templ. Sećam se da je jedna od poslednjih opereta u sarajevskom pozorištu bila „Marija, kći puka“. Moja sećanja vezana su i za horsko pevanje u horu „Lira“, sa već tada poznatim dirigentom Oskarom Danonom. Članica hora bila je i moja sestra Sarina.

...

Ulaskom Nemaca i ustaša u Sarajevo, početkom rata, počele su racije po kućama i zatvaranje jevrejskih radnji. Odmah je odvedena grupa omladinaca Jevreja. Pričalo se da im je rečeno da ih vode u sabirni logor gde će neko vreme raditi prisilno. Ovi omladinci su verovali da će se brzo vratiti svojim kućama. Skoro svi su imali neke instrumente, najčešće gitare i usne harmonike. Ni u teškim vremenima nisu se mogli rastati od instrumenata i pesme, a spremalo se uništenje!

Odrasli muškarci su bili obavezni da, svakog dana, rano ujutro idu na prisilne radove. Mama je sa decom teško podnosila ovu neizvesnu situaciju. Šta se to događa sa našim životima?

Moja sestra Sarina-Bukica živela je sa mužem u Zenici. Ništa nismo mogli saznati o njoj, ali izgleda da je Zenica u to vreme najbrže „rešila“ jevrejsko pitanje. Saznali smo da su decu, mlade i starije žene odveli u logor Stara Gradiška.

U Sarajevu su, na periferiji grada, počeli oružani sukobi okupatora i onih koji se nisu složili sa novonastalom situacijom. Mordo Papo, sin moje tetke Rene, poginuo je među prvima. Najstarija sestra moje mame, Rena, bila je odvedena u sabirni logor...

...

Racije i nasilno upadanje u stanove bilo je sve intenzivnije. Predosećajući da smo mi na redu, otišli smo kod najstarije kćerke tetke Rene. Dočekali su nas, kao i uvek, sa velikom pažnjom. Krompir u remi je već bio gotov, na stolu mlečni proizvodi... kada se čulo jako lupanje na vratima. „Oni su“, z gledali smo se u strahu.

Već su nas pokupili i vodili prema Mejtašu gde je čekao veliki kamion pun ljudi. Gde nas vode? Pogledala sam mamu i videla da nije imala šal. Zamolila sam jednog čoveka od onih koji su nas uhapsili: „Dozvolite mi da odem do kuće i uzmem mamin šal“. Na moje čuđenje poslali su dva čoveka sa mnom. Ispitivali su me i rekli da im pokažem gde se u stanu nalaze „zlatne štangle“. Sa čuđenjem sam odgovorila da nikada za to nisam čula.

Kada smo stigli do stana, ulazna vrata bila su zapečaćena crvenim voskom. Znači: to više nije naše, to je zauvek oteto! Ponovo su sve pretražili i verovatno shvatili da ništa ne znam da im kažem. Idući za njima, ništa nisam videla. Samo mi je pogled pao na trpezarijski orman i na njemu umetnički napravljen ping-pong, sto sa pravom zelenom mrežom, nekoliko ping-pong loptica i dve male palice. Dobila sam to kao poklon, a nisam stigla ni da se obradujem... Uzela sam mamin šal, čovek je ponovo zapečatio stan. Naš porodični dom je za nekoliko dana pripao nekom drugom.

...

Kamion nas je odveo u sabirni logor. Raspoređene smo, odredili su nam radne obaveze i to grubo kontrolisali. Grupi u kojoj sam bila dali su vreću krompira i neke čudne naprave za čišćenje. Pokušavale smo, okretale krompire, ali sa njome nismo uspele da nešto uradimo.

Bile smo prestrašene, znali smo da stražari mogu da rade sa nama šta hoće. Ipak smo se dogovorile da jedna od nas mirno upita: „Bitte schön, gewöhnliches Messer?“ Tražile smo obične noževe. Učile smo u gimnaziji i nemački jezik, pa smo se tako i obratile nemačkom vojniku. Odgovorio je: „Naučićemo vas da sve radite!“

...

Nosili smo žute trake na rukama. Jednog dana, moja rođaka Zlatica i ja trčale smo od Mejtaša nizbrdo prema Skerličevoj ulici, kod našeg porodičnog lekara, pošto je Zlatičin tata dobio napad žuči. Ispred žandarmerijske stanice stajao je čovek i prstom pokazao da stanemo. Traženo je od nas da očistimo spavaonicu u kojoj su prethodno ležali vojnici. Gledali su nas sa mržnjom i likovanjem. Uplašile smo se i obratile čoveku u radnom kombinezonu: „Molimo vas da ovi ljudi izađu iz sobe, mi ćemo to očistiti... Nas dve smo Jevrejke, ali to ne znači da nemamo ponos. Mi smo učenice, mi i naši roditelji nismo nikome zlo učinili“. „Ostavite ove metle i lopate, idite kući“, odgovorio je.

...

Nas dve nismo bile ni svesne opasnosti koja nas čeka, ali, Sarajevo je bilo naš rodni grad... Našle smo se kod Miljacke i naše gimnazije. Bile smo označene žutim trakama, pa nam je jedan čovek prišao i poveo nas ka Većnici, u jednu prostoriju u kojoj je po stolovima bilo puno knjiga. Prostorija je bila puna devojaka sa žutim trakama. „Ove knjige odnesite stepeništem do gornje prostorije“. Zašto, zašto nas potcenjuju? Mirno i dostojanstveno formirale smo red od knjiga prema stepeništu i stepeništem do gornje prostorije. Tako smo jedna drugoj dodavale knjige. Gledale smo se, prepoznavale. Videla sam našu rođaku Adelu Rajbah, kćerku naše tetke Klare, ponosnu i punu sebe, sa žutom trakom na nadlaktici. „Sada ćete ove knjige vratiti dole“, glasilo je novo naređenje. Sećam se i danas kako je u vazduhu nastao neki čudan mir, kao prigušeni jauk. Šta se to sa nama događa? Vratile smo se kućama i kroz plač izbacile sve iz sebe, nešto nalik na bol i gušenje. Nismo se više udaljavali od kuća. Šta će biti s nama?

...

Mame je rekla: „Bežite odavde! Mi smo stari, nama se ništa neće dogoditi, a pred vama je život.“

Mama je znala da ne mogu da se rastanem od nje. Napravila je pokret kao da će da klekne.

„Molim te, Hanika, beži iz ovog pakla!“

Pokušala je još nešto da mi kaže, ali ja sam rukama pokrila uši pa nisam ništa čula. Krenula sam preobučena, sa drugom ličnom kartom. Osećala sam na potiljku mamin pogled i nisam se okretala. Znala sam da je kod prozora, da me i dalje prati i da je odahnula što smo moj brat Pubo i ja otišli.

...

Ratko Janković je 1941. godine spasao mnoge Jevreje. Dobila sam legitimaciju sa muslimanskim imenom i prezimenom i odeću koju su u ono vreme u Sarajevu nosile samo muslimanke. Dobila sam i tanak veo koji mi je prekrivao lice.

Doveo me je do železničke stanice i smestio u voz. Hrabrio me je staloženo i dostojanstveno. Ponavljala sam u sebi moje novo ime i prezime... Drug Ratko Janković, nasmejanog lica, stajao je na peronu a voz je krenuo prema Mostaru.

...

Otišli smo u Mostar, a zatim u Split. Smatrali smo da mladi treba da učine sve što mogu da bi se čovečanstvo probudilo i zaustavilo veliko zlo. Moj brat Pubo je ubrzo poginuo, boreći se u jednoj partizanskoj jedinici. Ja sam bila u grupi omladinaca koja se pripremala za odlazak u partizane.

Tada sam imala priliku da se posvetim ranjenicima i bolesnicima. Završila sam viši sanitetski kurs. Ono što je izviralo iz srca svih nas bio je human odnos i velika želja da se pomogne. Znam da bi moja mama bila presrećna da vidi...

...

Rat se završio. Došla sam u Beograd. Prvo sam otišla u Jevrejsku opštinu da pogledam spiskove i obaveštenja. Potvrdile su se moje sumnje: shvatila sam da nemam više nikoga od svoje uže porodice.

Nije bilo ni potrebe ni želje da oputujem u Sarajevo. Ostala sam u Beogradu. Upisala sam Medicinski fakultet. Formirala sam novu porodicu... a život se morao neminovno nastaviti.